

TEPPO ESKELINEN

Tuhoutuvan talousjärjestelmän juurilla

Christian Marazzi, *Finanssikapitalismin väkivalta* (Finanza Bruciata, 2009).
Suom. Eetu Viren. Tutkijaliitto, Helsinki 2015. 103 s.

Sveitsiläisen filosofi-taloustieteilijä Christian Marazzin kirja on kuvaus viime vuosikymmenen lopun finanssikriisistä ja sen rakenteellisista syistä. Rakenteelliset syyt tulee kuitenkin ymmärtää tavallista laajemmin: kirjan näkökulma ulottuu tuotantomuotoon asti ja analyysi laajenee yksittäisestä kriisistä koko talousjärjestelmän tulevaisuuden pohdinnaksi.

Teos on oikeastaan enemmänkin pitkäkö essee kuin varsinainen kirja. Suomentajan alkusanat ja pitkä sanahakemisto mukaan lukien sivuja on satakunta, ja tyyli on vapaa pikemmin kuin jämän looginen. Myös viittausapparaatti on melko kirjava, paikoitellen pintapuolinen ja lehtiartikkeleihin keskittyvä. Lopulta esseemäisyys on kuitenkin enemmän ansio kuin heikkous. Työlästä käsitteistä huolimatta teksti on sujuvaa ja mukavaa luettavaa.

Vaikka suomennos on tuore, alkuteksti on jo vuodelta 2009. Finanssikapitalismin analyysissa kuusi vuotta on todella pitkä aika. Vuonna 2009 Yhdysvaltojen finanssikriisi oli uutinen ja eurokriisi vasta nurkan takana. Tuon jälkeen finanssimarkkinoiden kriisiytymisen rakenteellisista syistä ja seurauksista on kirjoitettu valtavasti. Tämä on kirjan suurin ongelma. Teksti itsessään on mielenkiintoista ja relevanttia, mutta lukija jää kysymään, miksi väistämättä päivätyn oloinen essee on haluttu suomentaa vielä vuonna 2015. Suomentaja Eetu Virenin pitkäkö kontekstoiva esipuhe kyllä korjaa parasta

ennen -päivän ohittamisen tuntua, mutta vain osittain.

Finanssikriisin taustalla

Finanssikapitalismin väkivallan hienous on sen monitasoisuudessa. Finanssikapitalismin maailmanjärjestystä ja nykykapitalismia yleisesti käsitellään luontevasti limittäin taloushallinnon ja työn muutoksen kanssa. Globaalin tarinan painopisteenä on viime vuosiin asti toiminut dynamiikka, jossa Itä-Aasian ylijäämäiset vientimaat sijoittivat säästönsä alijäämäisiin tuontimaihin, erityisesti Yhdysvaltoihin. Wall Streetin kyky imeä rahaa, dollarin asema maailmanvaluuttana ja työvoiman pitäminen kurissa Itä-Aasiassa mahdollistivat järjestelmän,

jossa Yhdysvallat saattoi pitkälti ostaa Kiinan tuotannon. Merkantilistiset vientimaat ja kysyntää ylläpitävät alijäämämaat toimivat eräänlaisessa symbioosissa.

Tätä dynamiikkaa on toki analysoitu monessa yhteydessä. Esimerkiksi viime vuonna suomennettu Yanis Varoufakisin *Maaillmantalouden minotauros* (The Global Minotaur, 2011) on Marazzin kirjaa perusteellisempi katsaus tähän ”kierrätysmekanismiin”, sen maailmanpoliittiseen merkitykseen ja romahtamisen seurauksiin. Marazzin kirjan erityinen anti ei olekaan makrotalouden analyysissa vaan tuotantomuotoa korostavassa näkökulmassa. Marazzin mukaan finanssoitunutta kapitalismia ja sen kriisejä tulisi ymmärtää heijastumana tuotannon ja arvon kaappaamisen tapojen muutoksesta. Marazzin analyysin ytimessä on siis marxilainen peruskysymys lisäarvon riistämisestä.

Finanssikapitalismi on osa fordismien kriisistä syntynyttä kapitalismin erityistä muotoa. Raha ei ole enää riistettyä arvoa, joka sijoitetaan (tai jätetään sijoittamatta) edelleen, vaan rahoitus ohjaa koko tuotantoa. Uudet finanssituotteet mahdollistavat pääoman kasaamiseen tuotannon ulkopuolella. Kaiken kaikkiaan – tämä on marxilaisin käsittein tärkeää – pääoman kasautuminen kasvaa nopeammin kuin voittoaste.

Olennaista on, että finanssikapitalismi ei tarkoita pelkästään pankki- ja vakuutustoiminnan vo-

lyymien kasvua vaan ”kaiken finanssoitumista”. Marazzi käyttää tässä yhteydessä tunnettua esimerkkiä, autotehdasta. Useimmilla autonvalmistajilla on autoluottoja myöntävä tytäryhtiö, jonka menestyksestä on tullut tärkeää koko yritykselle. Tavallaan autotehtaista on siis tullut autoluottoihin erikoistuneita pankkeja, jotka lisäksi sattuvat valmistamaan autoja. Finanssitalous ohjaa koko talouden toimintaa – olisi virhetulkinta lukea finanssikapitalismia pelkästään taipumuksena sijoittaa reaalityönteiden voittoja pikemmin finanssituotteisiin kuin takaisin reaalityönteiden.

Marazzille kysymys ei kuitenkaan ole ainoastaan finanssikapitalismista vaan ”biokapitalismista” erityisenä tuotannon muotona, ja näiden kahden yhteydestä. ”Biokapitalismi” merkitsee kapitalismia, jossa tuotanto on laajentunut koko elämän alueelle. Tuotanto on kommunikatiivista ja affektiiivista. Kuluttajat osallistetaan tuotantoprosessiin kanssatuottajiksi. Heihin halutaan suora, välitön ja emotionaalinen suhde. Marazzi kutsuu tätä tuotannon ”googlemalliksi”. Hänen mukaansa finanssikapitalismi ja biokapitalismi ovat fordismien jälkeisen kapitalismin erottamattomia osia, jonkinlaisia kolikon kääntöpuolia. Lukija tosin kaipaisi tarkempaa esitystä näiden tuotanto- ja rahoitusmuotojen yhteydestä. Marazzin tarjoamat ”määrittää” ja ”heijastaa” -tyyppiset käsitteet jäävät hieman epämääräisiksi.

Paluun ja hallinnan toivottomuus

Koska finanssikapitalismi on Marazzin mukaan rakenteellinen seuraus kapitalistien reagoinnista fordismien kriisiin, sitä ei tulisi ymmärtää *poliittisena valintana*. Useimmitenhan finanssikapitalismi (tai tyypillisemmin ”uusliberalismi”) esitetään poliittisen ylätasoinen ilmiönä, sarjana markkinoiden vapauttamiseen liittyviä päätöksiä, jotka olisi yhtä lailla voitu myös jättää tekemättä. Samasta syystä Marazzi arvioi taloudellisen hallinnan mahdollisuuksia pessimistisesti. Kirjassa on omistettu kokonainen luku hallinnan (*governance*) kriisille. Teesinä on, että nykymuotoinen taloushallinto on poliittisesti kyvyttömämpi kuin äkkiä ajattelisi, poliittisista valtasuhteista riippumatta.

Periaatteessa finanssikriisejä voi torjua rahapoliittisin keinoin, ja tätä on paljon tehtykin. Rahapoliittinen elvytys kuitenkin kannustaa jatkamaan monia kriisiin johtaneita käytäntöjä ja ylipäänsä tehoa kriisiolosuhteissa heikosti, kun yksityiset toimijat pyrkivät maksamaan velkojaan. Ongelmat ovat vastassa myös kriisien ennakoinnissa: Aasian säästäjämaiden pumpatessa rahaa Yhdysvaltain markkinoille rahapolitiikka oli periaatteessa liian löysää kuplan torjumiseksi. Mutta, Marazzi kysyy, miten rahapolitiikkaa olisi voitu kiristää, kun ongelmana ei ollut inflaatio vaan pikemmin deflaatio?

Toki Marazzille voisi väittää

vastaan. Rahapoliittista elvytystä on kyllä harjoitettu, mutta ei tällä vielä osoiteta talouspolitiikan tehoitumusta: keynesiläisten suosittelema finanssipoliittinen elvytys on jäänyt jokseenkin olemattomaksi. Marazzikin tuntuu pitävän finanssipoliittista elvytystä ongelmallisena lähinnä sen takia, että tehokas elvytys edellyttäisi valtavia alijäämiä – mutta tätähän keynesiläiset ovat nimenomaan vaatineet. Myös Marazzin luenta finanssikapitalismin synnystä on osittain kiistanalainen: hänen mukaansa fordismien kriisi johtui teollisuuden voittojen laskusta, mikä sai kapitalistit etsimään keinoja arvon kaappaamiseen tuotannon ulkopuolella. Loppuosa on toki totta, mutta fordismien kriisiytyessä rahoitustoiminnan voittot olivat kuitenkin tiukemmilla kuin teollisuuden voittot, ja tämän ottaminen huomioon tuottaa vähän erilaisen taloushistoriallisen kertomuksen kuin mitä Marazzi esittää.

Joka tapauksessa kirja nostaa esiin vallitsevan globaalin tilanteen, jopa kirjoitusajankohdan tilanteesta ennakoiden: kuollutta finanssikierron mekanismeja ei helposti elvytetä. Marazzikaan ei tosin lopulta sano yksioikoisesti, että tuotannollinen malli olisi murtumassa. Edessä voi olla vain maantieteellisen tasapainon muutos, kiinalaisen kuluttajan aika kysynnän ylläpitäjänä ja atlanttisen valtapiirin kuluttajan huomattava köyhtyminen.